

niillä metropolialueilla, joilla vaihtoehtoisia työpaikkoja on vielä toistaiseksi runsaasti tarjolla.

HSE:n viime vuosina kasvanut panos median ja viestinnän tutkimukseen näkyi useina paneeleina ohjelmassa. Monet esitykset, niin korkeakoulun omien tutkijoiden kuin muidenkin näihin paneelisiin osallistujien, käsittelivät niin sanottua uutta mediaa tai sosiaalista mediaa. Myös muutamia mediatalouteen ja yritysviestintään tai markkinointiin liittyviä esitelmiä kuultiin. Olga Dovbyš (HSE) esimerkiksi käsiteli uusien mediamuotojen merkitystä Venäjän alueellisilla mediapaneelilla. Sananvapauten ja poliittiseen viestintään liittyviä kysymyksiä etenkin kulttuurintutkimuksen näkökulmasta tuli esiin useamman esitelmässä, esimerkiksi kun Svetlana Šomova (HSE) pohdi internetissä leviäviä meemejä poliittisen kulttuurin ilmiönä.

Kaikkien kaikkiaan voi todeta, että konferenssissa oli tarjolla todella paljon ja monenlaista. Mukaan mahtui eittämättä heikkotasoisempiakin istuntoja

ja yksittäisiä puheenvuoroja, mutta selvää on, että ”Vyškassa” tehdään todella paljon ja hienoa kansainväliset tutkimusstandardit täyttävää sosiaalitiiteellistä tutkimusta. Myös puitteet, uutta teknologiaa hyödyntävät korkeakoulun uudet tilat, olivat hienot. Istunton käynnin toteutuksessa olisi kuitenkin parantamisen varaa. Lähes kaikki istunnot venyivät yli ajan, usein niin, että kaikki puhujat eivät olleet edes päässeet aloittamaan, kun session virallinen aika oli jo päättynyt. Tässä mielessä on toivottava tuleville vuosille hyvien puheenjohtajien rekrytointia. On epäilemään niin puhujille kuin osallistujille, että ensimmäiset puhujat ja kysyjät saavat lähes rajoittamattoman suunvuoron, kun taas viimeiset joutuvat juoksemaan läpi esityksensä jo virallisen ajan ulkopuolella ja näin ollen jäävät myös ilman usein niin hyödyllistä palautetta yleisöstä.

**Jouko Nikula,
Meri Kulmala
Katja Lehtisaari**

Venäjän kulttuurista konservativismiin ja globalisaation jännitteessä

Kesäkuussa (11.–12.6.2015) pidetty kaksipäiväinen tutkijaseminaari *Russian Culture in the Era of Globalisation* kokosi Leedsin yliopistoon Pohjois-Englantiin eri alojen tutkijoita niin Isosta-Britanniasta, Yhdysvalloista, Venäjältä, Tanskasta, Ruotsista kuin Suomesta. Seminaarin aiheena oli kulttuurin rooli 2000-luvun Venäjällä, johon usein viitataan myös sanaparilla Putinin Venäjä. Kuten konferenssin otsikko antaa ymmärtää, osallistajat käyttivät tutkimusalueestaan mielellään myös muunlaisia kuin vain Venäjän vahvasti henkilöityyttä poliittikkaa korostavia nimityksiä. Vaihtoehtoiset näkökannat ovat

erityisen tärkeitä silloin, kun tutkimuksen kohteena ovat kulttuuriset merkitykset ja luova työ kaikissa ilmenemismuodoissaan.

Venäjä on tällä hetkellä mielenkiintoinen tutkimuskohde erityisesti globalisaation näkökulmasta, koska useat valtion instituutiot (esimerkiksi kulttuuri- ja opetusministeriöt sekä ortodoksinen kirkko), pyrkivät ottamaan ylivalvan kulttuurin määrittelystä samalla, kun media ja kulttuuria tuottavat ja tukevat järjestelmät monipuolistuvat ja kansainvälistyvät. Tämä jännite purkautuu muun muassa julkisen keskustelun äännekkäinä konservatiivisina kannanottoina, jotka

painottavat kulttuurin välineellistä roolia perinteisten arvojen säilyttämisessä. Lisäksi poliittinen johto pyrkii käyttämään kulttuuria energiavarantoihin verrattavissa olevana resurssina, josta kumpuaa niin hyvinvointia, menestystä kansainvälisessä kilpailussa kuin kansallista ylpeudentuntoa. Näiden ajatusten pohjalta voikin sanoa, että konferenssin tavoitteena oli tuottaa Venäjätutkimuksen kautta moninapaista näkökulmaa globalisaatioon, pohtia Venäjän suurvaltahistorian merkitystä kulttuurisen identiteetin tutkimuksessa nykyisenä, post-ideologiseksi luonnehdittuna aikana, sekä arvioida kanonisen kulttuurin merkitystä suhteessa erilaisiin globalisaation voimiin.

Paneelikeskustelujen painotus oli selvästi Venäjän kulttuurisessa itseymmärryksessä: puheenvuorot esittelivät erilaisia näkökulmia kysymyksiin siitä, ketkä ja mitkä tahot määrittävät kulttuurin asemaa ja mikä on kulttuurin ”suuriin kertomuksiin” keskittyvän ajattelutavan merkitys 2000-luvun Venäjällä.

Konferenssin ohjelma oli jaettu kahdesta tai kolmesta esitelmästä koostuviin pienenä paneelisiin. Tämä oli toimiva konsepti, sillä näin jokainen esitelmä sai osakseen kysymyksiä paitsi muilta osallistujilta myös parikymmenpäiseltä yleisöltä, joka koostui lähinnä yliopistokollegoista, opiskelijoista, toimittajista ja järjestöjen edustajista. Ensimmäisen esitelmän piti Robert E. Saunders (Farmingdale State College, SUNY). Internet-meemeihin, sarjakuviin ja televisiosarjoihin viitaten hän esitteli populaarikulttuurin kriittisiä esityksiä Venäjän nykyisestä presidentistä osana lännessä käytävää geopoliittista keskustelua. Venäjällä suosittu Putin-kuva hypermaskuliinisena supersankarina on Saundersin mukaan muovautunut lännessä parodiaksi Bond -elokuvien supervihollisesta samalla, kun

joitain Venäjällä laajalle levinneitä kulttuurisia esityksiä ei ole otettu laisinkaan huomioon. Yksi tällainen on ajatus Putinista nais-tenmiehenä ja ihannesulhasena. Elena Trubina (Ural Federal University) esitteli kulttuurisen dynamiikan teemoja aluepolitiikan ja urbanisaation näkökulmasta. Hänen tapaustutkimuksensa keskittyi yhtenä Uralin suurimpana provinsikeskuksena tunnettuun Permin kaupunkiin. Paikkakunta koki valtavan kasvojenkohoutuksen vuosina 2008–2013, kun entistä neuvostoteollisuuskaupunkia muovattiin tietoisesti moni-ilmeiseksi kulttuurin keskuksiksi. Paikallishallinnon suuret investoinnit luoviin aloihin kuitenkin lopetettiin, kun kaupungin kuvernööri joutui eroamaan Kremlin vaatimuksesta. Tämä esimerkki osoittaa, kuinka kulttuurin kentän toimintamahdollisuuksia Venäjällä säädellään yhä suuressa määrin politiikan keskus-periferia-suhteiden kautta.

Sarah Hudspith (University of Leeds) käsitteli puheenvuorossaan kanonisoitujen klassikkokirjailijoiden käyttövoimaa Venäjän kulttuuriperinnön säilyttämisprojekteissa, joista on tullut tätä nykyä tärkeä osa valtion virallista kulttuuripolitiikkaa. Hän kommentoi keskenään ristiriitaisia Tolstoi-myyttejä, jotka tulevat ajankohtaisiksi analysoitaessa erilaisten kulttuuristen auktoriteettien merkitystä kulttuuripolitiikassa. Nyky-Venäjällä Tolstoi ymmärretään yhtäältä valtiovas- taisena universalistina ja toisaalta lännen ja modernin kriittikkona. Hudspithin puheenvuoro oli hyvä muistutus siitä, että käsitykset Venäjästä erityisenä kulttuurisena tilana perustuvat ainakin osittain keskittyneen kulttuuripolitiikan kautta toteutetulle tietoiselle valinnalle ja ”paketoinnille”, jonka kautta tietyt tekijät, tekstit ja ajatukset saavuttavat laajan yleisön. Keskustelu kulttuurisesta kaanonista jatkui myös Katharine

Hodgsonin (University of Exeter) esityksessä, joka pureutui venäläisen runouden nykytilaan ja runoilijoiden identiteettityöhön 1990-luvulla tapahtuneen yhteiskunnallisen aseman menetyksen jälkeen. Esitelmässä painotettiin, kuinka runous on saanut 2000-luvulla enemmän tilaa Venäjän yhteiskunnallisessa keskustelussa. Käsitys runouden kaanonista on muuttunut uudistettujen opetusohjelmien ja tarkistettujen painosten myötä, mutta erityisesti Internetin vaikutuksesta, joka on vaikuttanut oleellisesti myös runoilija-lukija -suhteeseen. Internetin välityksellä runoilijat saavuttavat jälleen suuria lukijakuntia ja tässä vuorovaikutuksessa lukijat osallistuvat myös uuden runouden kirjoittamiseen.

Seuraavassa paneelissa Vera Zvereva (University of Edinburgh) jatkoi keskustelua Internetistä, nyt kulttuurisen semantiikan näkökulmasta. Hänen analyysinsä keskiössä on Venäjän suosituin blogialusta LiveJournal. Hän esitti, että LiveJournal -bloggaajat edustavat tietynlaista venäläisen Internetin eliittiä, sillä he ovat käyneet aktiivisesti myös metatason keskustelua venäläisen Internet-kulttuurin eheydestä sekä verkon roolista politiikan taistelukenttänä. He jatkavat tätä keskustelua yhä, vaikka blogit julkaisumuotona ovatkin menettäneet suosiotaan muille sosiaalisen median kanaville 2000-luvulla. Oma esitelmäni käsitteli Internetissä julkaistavia amatöörivideoita ja sosiaalisessa mediassa toimivia amatöörikulttuurin ympärille muodostuneita yhteisöitä. Väitin, että amatöörivideoproduktiot sekoittavat niin kutsuttua uuden ja vanhan televisiokulttuurin rajaa esimerkiksi kierrättämällä kansainvälisistä TV-formaateista tunnettuja stereotyyppioita luoden samalla tärkeän, ruohonjuuritasolla toimivan kulttuurisen vuorovaikutuksen kanavan ja vaihtoehdon julkisessa keskustelussa

säädetylle ymmärrykselle kulttuurin laatumäärittämisestä. Vlad Strukov (University of Leeds) käsitteli venäläistä elokuvaa kulttuuripolitiikan valossa ja esitti, että valtion elokuvaa kohtaan osoittaman kiinnostuksen painopiste on siirtynyt viimeaikoina taloudellisesta poliittiseen. Uudet elokuvaan kohdistetut säädökset, elokuvan tekemisen käytännöt ja elokuvasta käyty julkinen keskustelu ovat kuitenkin keskenään ristiriidassa, mikä osaltaan johtaa kiihviisiin väittelyihin kulttuuri-alan virkamiesten, tekijöiden ja yleisön välillä. Andrei Zvjagintsevin *Leviathan*-elokuvan ympärille syntynyt kohu on hyvä esimerkki tästä, ja Oscar-ehdokkuuden myötä se nosti venäläisen kulttuuripolitiikan kansainvälisen elokuvateollisuuden kontekstiin.

Maria Engström (Dalarna University) toi keskusteluun venäläisessä nykyaikaisessa tapahtuneen konservatiivisen käänteen. Hänen puheenvuoronsa keskittyi tämän suuntauksen radikaaleimpiin tekijöihin ja performansseihin. Engström viittasi muun muassa siihen, kuinka taiteen kentällä on elvytetty Venäjän suurvaltamyytin erityisesti Ukrainan sotaa käsittelevissä produktioissa. Taiteilijat myös tekevät aktiivisesti yhteistyötä konservatiivis-nationalististen poliitikkojen ja ideologioiden kanssa ja osallistuvat näin niin kutsutun Novorossijan puolesta käytävään informaatio-sotaan. Polly McMichael (University of Nottingham) keskittyi myyttien käyttöön rock-musiikissa osoittaen, kuinka kulttuurinen globalisaatio tapahtuu myös äänen ja ”saundien” tasolla. Tässä prosessissa erilaiset uudet musiikilliset vaikutteet saatetaan vuorovaikutukseen perinteisen rock-idolimyytin kanssa, jota on kuitenkin jo Neuvostoliiton myöhäiseltä ajalta lähtien luotu yhteydessä musiikkimaailman globaaleihin ilmiöihin ja keskusteluihin. Lara Ryazanova-Clarken

(University of Edinburgh) puheenvuoro esitteli erilaisia näkökulmia kielellisen väkivallan tutkimiseen. Hän näkee, että erilaiset kielen käyttöön liittyvät tendenssit ovat viime vuosina saaneet aikaan väkivallan käänteen (*violent turn*) Venäjällä, joka on nähtävissä niin lainsäädännön, julkisen keskustelun kuin yksittäisten poliitikkojen suosimien fraasien kautta. Mikhail Suslov (Uppsala University) painotti omassa puheenvuorossaan, että kulttuurin käsite on tullut yhä tärkeämmäksi myös Venäjän ortodoksisen kirkon sisäisessä diskurssissa. Tämän tuloksena ortodoksinen kirkko pyrkii korostamaan asemaansa yhteiskunnassa myös määrittämällä ja tuomalla julki oman kulttuuripoliittisen linjansa, joka asettaa uskonnon myös yhteiskunnan korkeimmaksi kulttuuriseksi arvoksi.

Konferenssi päättyi koulutusta ja koulujärjestelmää käsittelevään keskusteluun. Viktor Apryshchenkon (Southern Federal University, Rostov-na-Donu) puheenvuoro käsitteli kollektiivisen muistin asemaa nykyvenäläisessä kouluopetuksessa. Hän esitti, että valtion hyväksymät koulukirjojen kirjoittajat jatkavat historian

uudelleenkirjoittamista nyt myös Ukrainan kriisin valossa. Samalla historiografiaa eli historiankirjoitusta käytetään intellektuaalisena taustana valtion laajenemispolitiikalle, jonka kautta tuotetaan myös vaihtoehtoisia skenaarioita maan tulevaisuudelle. Konkreettinen osoitus tästä on tuore koulukirja *Venäjän historia 2014–2045*, joka edustaa uutta, futuristisen historiankirjoituksen lajityyppiä. Toisaalta Ukrainan kriisi on vaikeuttanut Venäjän asemaa kansainvälisenä toimijana korkeakoulutuksen alueella, kuten Irina Makoveeva (CIEE, Pietari ja Moskova) esitti. Hänen puheenvuoronsa käsitteli Venäjän tavoitetta kehittää korkeakoulutusjärjestelmäänsä globaalin kilpailun kautta ja saada erilaisten uudistusten ja kannustimien siivittämänä viisi kotimaista oppilaitosta sadan maailman parhaan yliopiston joukkoon vuoteen 2020 mennessä.

Konferenssi kuului Leedsin yliopiston Venäjä-keskuksen (Leeds Russian Centre) järjestämien tapahtumien sarjaan, joissa pyritään kartoittamaan keskeisiä kysymyksiä, näkökulmia ja kiintopisteitä Venäjän tutkimukseen globaalissa kontekstissa.

Konferenssin annista voi tehdä ainakin kolme yleisluontoista loppupäätelmää. Ensinnäkin Ukrainan sota varjostaa voimakkaasti myös Venäjän kulttuurielämää, mikä osoittaa, että yhteiskunnan militarisoituminen ei tapahdu ainoastaan sotilaallisen mobilisaation kautta, vaan myös esteettisellä ja symbolisella tasolla. Toiseksi kulttuuripoliitiikan siirtyminen yhä konservatiivisempaan suuntaan ja kansallisen kulttuurin ymmärtäminen kaanonin kautta luovat hedelmällisen maaperän kulttuuriskandaaleille, jotka leviävät myös kansainväliseen tietoisuuteen varsinkin sosiaalisen median välityksellä. Kolmanneksi Venäjän kulttuuria analysoitaessa on yhä tärkeää ottaa huomioon erilaiset keskusta-periferia -suhteet, mutta globalisaatiotutkimuksesta kumpuavat kysymyksenasettelut auttavat paikantamaan vaihtoehtoisia paradigmoja kulttuurin ymmärtämiselle dynaamisena vuoropuheluna erilaisten tekijöiden, instituutioiden ja symbolisten käytäntöjen välillä.

Saara Ratilainen